

030. Ayfer Tunç'un *Gençlik Sabah Çiyidir* adlı hikâyesinde yaşlılığın temsili**Aslı SOYSAL EŞİTTİ¹**

APA: Soysal Eşitti, A. (2023). Ayfer Tunç'un *Gençlik Sabah Çiyidir* adlı hikâyesinde yaşlılığın temsili. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 496-507. DOI: 10.29000/rumelide.1252782.

Öz

Ayfer Tunç, toplumu oluşturan temel dinamiklerin iyi bir gözlemcisidir. Eserlerinde birey ve toplum arasındaki çatışmayı sıklıkla merkeze alan yazar, toplumdaki çeşitli yaş gruplarını, cinsiyetleri, sosyo-ekonomik düzeyleri, eğitim durumlarını ve farklı kültürleri yansıtmaya çalışır. Çalışma, Ayfer Tunç'un *Mağara Arkadaşları* adlı eserinde yer alan "Gençlik Sabah Çiyidir" adlı hikâyesinde yaşlılığın nasıl temsil edildiği sorusu üzerine temellendirilmiştir. İnsan hayatının son evresi olan yaşlılık, sosyolojik, biyolojik ve ruhsal yönleri göz önünde bulundurularak açıklanabilir. Edebiyatın toplumu yansıtan bir ayna işlevi gördüğü düşüncesinden hareketle, toplumsal olarak yaşlılığa atfedilen değerlerin edebiyat aracılığıyla görünür kılındığı söylenebilir. "Gençlik Sabah Çiyidir" adlı hikâyeye ilgili yapılan bu çalışmada, yaşlılık çok yönlü olarak ele alınarak yaşlılığın bireysel, toplumsal ve ruhsal olarak sahip olduğu anlam dünyasına odaklanılmıştır. Çalışmada yaşlılık döneminde hem bireysel hem toplumsal bağlamda yaşanan çatışmalar irdelenerek yaşlılığın modern dünyada deneyimlenme biçimi, çok yönlü bir bakışla ele alınmıştır. Gençlik ve yaşlılık arasındaki temel çatışmaların görünür kılındığı bu çalışma aracılığıyla yaşlılığın yalnızlık, değersizlik duygusu ve ölüm düşüncesiyle iç içe geçmiş bir dönem olarak hikâyede temsil edildiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ayfer Tunç, Türk hikâyesi, yaşlılık, yalnızlık, değersizlik duygusu, ölüm

The representation of aging in Ayfer Tunç's story entitled *Youth is the Morning Dew***Abstract**

Ayfer Tunç is a good observer of the fundamental dynamics that make up the society. The author, who often centers the conflict between the individual and society in her works, includes people who reflect various age groups, genders, socio-economic levels, educational backgrounds and different cultures in the society. The study is based on the question of how aging is represented in Ayfer Tunç's story "Youth is the Morning Dew" in her work *Cave Friends*. Aging, which is the last stage of human life, can be explained by considering its sociological, biological and spiritual aspects. Based on the idea that literature functions as a mirror that reflects the society, it can be said that the values socially attributed to aging are made visible through literature. In this study, which is about the story "Youth is Morning Dew", aging is handled from many aspects and focused on the meaning world of old aging individually, socially and spiritually. In the study, the conflicts experienced in aging, both in the individual and social context, are examined and the way old age is experienced in the modern world is discussed with a multifaceted perspective. Through the study, in which the main conflicts between

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Bölümü (Çanakkale, Türkiye), soysal_asli@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6762-6839 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.01.2023-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1252782]

youth and aging have been made visible, it has revealed that aging is represented in the story as a period intertwined with loneliness, sense of worthlessness and death.

Keywords: Ayfer Tunç, Turkish story, aging, loneliness, feeling of worthlessness, death

Giriş

Ayfer Tunç, hikâye ve romanlarında birey-toplum ilişkisine, birey olma probleminde, toplumsal rollerin kişilerin duygu dünyası üzerindeki etkilerine yer verir. Yazar, “hemen hemen tüm metinlerinde aydınlanma ve özgürleşme sorununu, toplumsal rollerin ve kimliklerin yakıcı çatışmalarıyla birlikte ele alır ve modernizme örtük eleştiriler yönelir. Kapitalist modernleşmenin ürettiği yozlaşmış düşünce ve ahlak kalıpları, Tunç’un edebiyatının dramatik iskeletini oluşturmaktadır” (Günay Erkol 2017: 351). Ayfer Tunç, hikâye ve romanlarında çeşitli sebeplerle yaşadığı topluma uyum sağlayamayan, toplumun dışında bırakılan kişilere yer verir. Çalışmada incelenen “Gençlik Sabah Çiyidir” adlı hikâyede de yaşlılıkları sebebiyle toplumun uzağına düşen bireyler anlatılır. Yaşadıkları toplum tarafından görülme istenmeyen ve yok sayılan yaşlıların dünyayı nasıl algıladığı ya da algılamak zorunda kaldığı, hikâyede toplumsal bir problem olarak ele alınır.

Ayfer Tunç’un eserlerinde insanın yeri, yaşama bakışı ve yaşanan çağ ile insan arasındaki karşılıklı ilişki sorgulanır. Hikâyede modernleşen dünyada, yaşamın son evresi olan yaşlılık döneminde yalnızlaşan yaşlılara yer verilir. Toplumun dışında bırakılan yaşlıların, yalnızlık ve değersizlik duygularıyla ve ölüm düşüncesiyle baş etme çabası hikâye aracılığıyla görünür kılınır. Ayfer Tunç, dışlanan, değer görmeyen ve öteki olarak konumlandırılan yaşlıları merkeze aldığı hikâyesiyle modernizm eleştirisinde bulunur. Eserlerinde toplumsal yapılarla ilgili pek çok unsur bulunan yazar, yaşlıların geleneksel yaşamdaki sosyal statülerini koruyamayarak modern dünyada yaşlılığı bir değer ve statü kaybı olarak yaşadıklarına yer verir. Dikkati topluma dönük olan yazar, yaşlıların kendilerini yaşamın dışında ve uzağına hissetmesinde toplumun nasıl bir etkisinin olduğunu sorgular. Hikâyede toplumun kıyısında yaşayan yaşlıların bu durumunun bir seçim mi yoksa bir zorunluluk mu olduğu sorusuna cevap arandığı görülür. Hikâyenin merkezinde yer alan yaşlılar aracılığıyla yaşam evrelerinin uyardığı çatışmalı duygu ve düşünceler aktarılır.

“Yaşlanma sosyolojik olarak, insanları yaşlandıkça etkileyen biyolojik, ruhsal ve toplumsal süreçlerin” bir yansıması olarak tanımlanır. Bu süreçler birlikte ele alındığında “farklı ancak birbiriyle ilişkili gelişim saatinin varlığını düşündürmektedir.” Birincisi, “fiziksel bedene göndermede bulunan biyolojik bir saat”, ikincisi, “zihin ve zihinsel yeteneklere göndermede bulunan ruhsal bir saat”, üçüncüsü “yaşla ilişkili olan kültürel normlar, değerler ve rol beklentilerine göndermede bulunan bir toplumsal saat” (Giddens 2013: 221). Yaşlılık kişilerin baş etmekte zorlandığı fiziksel yavaşlama ve kayıpları, duygusal güçlükleri ve ekonomik sorunları beraberinde getiren bir yaşam dönemidir. Yaşlılık yıllarında insanlar, kendilerine bakabilme, kendisinin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilme ve bağımsız bir birey olarak yaşamını idame ettirebilme konularında zorluk yaşarlar. Sosyolojik, ruhsal ve biyolojik pek çok yönü olan yaşlılığı açıklamak üzere birçok disiplin ve farklı etmen bir araya gelerek akıl yürütür ve açıklamalar yapar. “Nöroloji, deneysel psikoloji, sosyal psikoloji, antropoloji, sosyoloji, felsefe, medya çalışmaları, sağlık teknolojisi çalışmaları, ekonomi, hukuk ve sosyal politikalar” bu disiplinlerden bazılarıdır (Duben 2018: 3). Tüm bu disiplinler yaşlılık kavramsallaştırmasına farklı açılardan bakmayı ve yaşlılığı anlamak üzere düşünce üretmeyi mümkün hâle getirir. Yaşlılık insan hayatının son evresidir ve “Dünya Sağlık Örgütü 65 yaş ve üzerini yaşlı olarak” tanımlar. Gerontoloji bilimi ise “65-74” yaşlarını “genç yaşlılık”, “75-84

yaş arası(nı) "orta yaşlılık" ve "85 yaş ve üzeri(ni)" ise "ileri yaşlılık" olarak tanımlar (Ayдын vd. 2016: 181).

Yaşlılık fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutları ile değerlendirilmesi gereken bir süreçtir. Fizyolojik boyutuyla yaşlılık, kronolojik yaşla birlikte görülen değişimleri ifade ederken; psikolojik boyutuyla yaşlılık, algı, öğrenme, psikomotor, problem çözme ve kişilik özellikleri açısından insanın uyum sağlama kapasitesinin kronolojik yaş ilerledikçe değişimini ifade etmektedir. Sosyolojik açıdan yaşlılık ise bir toplumda belirli yaş grubundan beklenen davranışlar ve toplumun o gruba verdiği değerlerle ilgilidir (Birren 1982'den aktaran Beğer ve Yavuzer 2012: 1).

Çok boyutlu bir yaklaşımla değerlendirilmesi gereken yaşlılık hem fizyolojik değişimleri hem psikolojik değişimleri hem de toplumla yeniden uyumlanmayı gerektiren bir dönemdir. Yaşlılığın sadece kronolojik olarak tanımlanması mümkün olmayan bir kavram olduğuna dikkat çeken Salur (2018: 9)'a göre "yaşlanma bir yandan insanların ölümlülükleri ile yüzleştikleri, bir yandan da yaşlılık hastalıkları, yoksunluklar, yalnızlaşma ve önceki yaşam evrelerindeki kazanımların yavaş yavaş kaybı ile karşılaştıkları zor bir evre olarak algılanır." Ancak genellikle olumsuz özellikleriyle öne çıkarılan bir dönem olan yaşlılığı olumlu özelliklerle deneyimlemek de mümkündür. "Fiziksel ve bilişsel sağlığını koruyarak, aile ve dostlarla birlikte, üretken bir yaşam sürmüş ve sürmekte olarak yaşlanabilenler için ise yaşlılık, bilgeliğe, huzur ve yaşama sevinci ile dolu bir dönem olabilir" (Salur 2018: 9). Yaşlılığın olumlu özellikleriyle deneyimlenebilmesinde kişilerin içinde yaşadıkları toplumsal çevreyle uyum içinde olmasının önemli olduğu söylenebilir. Yaşam akışı boyunca kişilerin içinde buldukları dönemin gerektirdiği ölçüde toplumsallaşmaları ve yaşadıkları toplumla uyum içinde olmaları beklenir. Hartmann (2011: 40), insanın uyum sağlamanın yaşamın ilk anlarından itibaren var olan bir görev olduğunu ve insanın kurması gereken en önemli uyumun toplumsal yapı ve kendisinin bu yapıyla uyumu olduğunu söyler. Doğumdan ölüme dek devam eden yaşam akışının aşamaları biyolojik gibi görünmekle birlikte bir yönüyle de toplumsaldır. Geçtan (2020: 156) da, yaşlılığın zannedildiği gibi "durağan" ve "değişmez" bir dönem olmadığını, yaşamın tüm evrelerinde karşılaşılan çeşitli güçlükleri aşabilmiş olmanın "güçlülüğünü" ve "bilgeliğini" içerdiğini söyler. "Özellikle merak ve hayret tepkilerini sürdürebilen yaşlılar gerçekten dinamizmi olan varlıklardır. Yaşlı insan, bir yandan gidenin yerine konacak kimse olmamasının yarattığı yalnızlığın ve toplumsal statüyü yitirmiş olmanın getirdiği rol yoksunluğunun acısını yaşar, bir yandan da kendini ölümsüzleştirmenin yollarını arar" (Geçtan 2020: 156). Toplumsal yaşam içerisinde bilgeliğe ve umutsuzluk arasında yaşanan büyük bir çatışmaya karşılık gelen yaşlılık döneminde, toplumun yaşlılara bakışının, yaşlılar tarafından içselleştirilerek kendilerinin değeri olarak kabul edildiği ifade edilebilir. Duben (2018:4), yaşlıları "sakat", "yetersiz" ve "muhtaç" gibi gören bakış açısının, onlara karşı "olumsuz" ve "ayırıcı" davranışların, yaşlıların en basit insan haklarından dahi mahrum kalmalarına sebep olacağını vurgular. Yaşlılık dönemine karşı bu söz konusu tek yönlü ve indirgemeci bakışın yaşlılara zarar vereceği öngörülebilir. Giddens (2013: 218) da, yaşlılığa bakışta toplumsal yapının önemli bir role sahip olduğunu vurgular. Geleneksel toplumlarda yaşlı insanlara saygı gösterilir ve önemli konularda yaşlıların söz hakları vardır. Kadın ve erkeklerin aile içindeki statüleri de yaşlandıkça artar, geleneksel kültürde yaşlılık, bir insanın erişebileceği en yüksek statülerden biridir. Sanayileşmiş toplumlarda ise, yaşlılar aile içinde ve toplumsal yapıda, otoriteden yoksun duruma gelmiş, aktif iş gücünün bir parçası olmadıklarından hayatlarının önceki dönemine göre ekonomik yoksulluk içerisinde yaşayan bir kesimdir. "(S)osyal açıdan yaşlılık, bireylerin yaşadıkları toplumdaki sosyal yapıya ve bu yapı içerisinde yaşlılığın konumlandırılış biçimine göre değerlendirilmesi gerekmektedir" (Beğer ve Yavuzer 2012: 3). Tarihsel süreç içerisinde tıptaki gelişmeler, doğurganlığın azalması, toplumsal ve ekonomik şartlardaki iyileşmeler insan ömrünün uzamasını sağlamış bunun sonucunda tüm dünyada yaşlı nüfusun tüm nüfusa oranında artış yaşanmıştır. Dünya nüfusu hızlı bir biçimde yaşlanmakta buna paralel olarak yaşlı nüfusun etkileri

Türkiye'de de görünür olmaktadır. TÜİK'in yıl, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus istatistiklerinin yıllara göre dağılımı incelendiğinde 2000-2022 yılları arasında Türkiye'de 65 yaş ve üstü nüfusun fark edilir bir oranda yükseldiği görülmektedir. Türkiye birçok bakımdan "genç" bir toplum sayılmakla birlikte, dünyanın en hızlı yaşlanan ülkeleri arasında yer almaktadır (Duben 2018: 1). Bu durumun yansımaları pek çok alanda görünür olduğu gibi edebiyata da yansımakta, toplumun artan bir nüfusuna sahip olan yaşlı kesimi edebiyat aracılığıyla temsil imkânı bulmaktadır. Hikâyenin adıyla da gençliğin geçiciliğine dikkat çekilerek, bu durum karşısında yaşlılık döneminde hissedilen duygulara yer verilir. Hikâyede yer alan iki yaşlı insanın iç monolog yoluyla geçmiş ve gençlikle ilgili duygu ve düşünceleri aktarılır. Hikâye kişilerinin geçirdiği bir güne, yıllardır sürmekte olan hayatlarından bir kesite yer verilen hikâyede, bu kısa zamanın geçmişe dair hatırlamalarla hikâye kişilerini geçmişe götürdüğü görülür. Gençlik bir anda geçip gitmiş, geriye zamanın ağırlaşarak bir yük hâline geldiği uzun yaşlılık günleri kalmıştır.

"Gençlik Sabah Çiyidir" adlı hikâyenin olay örgüsü kısaca şöyledir: Ölümün bir an önce kendisini bulmasını dileyerek günlerini geçiren yaşlı adam, karamsar, yaşamdan zevk almayan, umutsuz ve yalnız birisidir. Yaşam karşısında büyük bir bezginlik ve bıkkınlık duyan yaşlı adam, zamanı hızlandırmak amacıyla amaçsız ve uzun yürüyüşler yaparak günlerini geçirmeye çalışır. Özellikle uykusuz ve kâbus dolu gecelerin sabahında çıktığı yürüyüşlerde kendini, yaşamın canlı ve dinamik yüzünü temsil eden Balık Pazarı'nda bulur. Yaşam ve ölüm arasındaki tezadın derinden hissedildiği bu mekân aracılığıyla yaşlı adamın iç dünyasındaki temel çatışma görünür kılınır. Yaşlı adam yine böyle bir günün sabahında Balık Pazarı'nda apartman komşusu olan yaşlı kadınla karşılaşır. Yaşlı kadının manav tarafından uğradığı haksızlık karşısında olaya müdahale eden yaşlı adam, meselenin yaşlı kadının lehine çözülmesini sağlar. Bu durum yaşlı kadının değerli hissetmesine ve mutlu olmasına imkân verir. İki yaşlı insan, birlikte sohbet ederek evlerinin yolunu tutarlar. Yaşlı kadın, yol boyunca pek çok konudan bahseder, o gün yılbaşı olduğunu da sözlerine ekler. Biraz düşündükten sonra yaşlı adamı yılbaşı için evine akşam yemeğine davet eder. Yaşlı adamın daveti kabul etmesiyle iki yalnız insan, yalnızlıklarını paylaşacakları bir zaman dilimi için sözleşmiş olur. Keyifli bir akşam yemeği yerler, sohbet ederler, tango bile yaparlar, gecenin sonunda tam yeni yıla girerken yaşlı kadının kendine cevap vermemesi üzerine ona doğru dönen yaşlı adam, kadının öldüğünü fark eder. Hikâye kişileri birlikte geçirdikleri yılbaşında gençlik günlerine dönerler. Hayattan yeniden keyif aldıkları bu kısa zaman dilimi onlara geçmişlerini hatırlatır. Bu kısa mutluluk anının ölümle sona ermesi ise hayatın trajedisini yansıtır.

1. Yaşlılık ve yalnızlık

Erikson, psikososyal gelişim kuramında hayatı, her bir evrede ideal bir gelişim için çözülmesi gereken çatışmaların bulunduğu sekiz evre olarak sınıflandırır. Bu dönemler, "bebeklik evresi", "erken çocukluk evresi", "okul öncesi evresi", "okul evresi", "ergenlik evresi", "genç yetişkinlik evresi", "yetişkinlik evresi" ve "yaşlılık evresi"nden oluşur (Şirin 2021: 36-38). "Yaşam boyu her bir gelişim döneminde farklı çatışmalarla baş başa kalacak olan kişi temel yaşam görevini başarıyla tamamlaması halinde her bir döneme has olarak kazanılabilecek olan temel gücü kazanmış olacaktır" Yaşlılık döneminin psikososyal krizi "benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluktur" (Taşçı ve Bilge 2021: 139-140). "İnsan bu evrede hayatını gözden geçirir, yaptığı seçimlerin muhasebesini yapar; ayrıca ölüm düşüncesi giderek merkeze yerleşir. Hayatınızı anlamlı ve yaşanmış olmaya değer bulmanız, ego bütünlüğünün asli parçasıdır. Hayatınızı anlamsız bulmanız ve hak ettiğiniz hayatı süremediğinizi hissetmeniz umutsuzluğa yol açar" (Wise 2018: 55). Kişilerin yaşlandıkları zaman, toplumsal olarak değişen statülerine ya da kendilerine toplum tarafından atfedilen konuma uyum sağlamaları son derece önemlidir. Yaşlılıkta yaşamın biçimlendirilmesi ve fiziki durumun elverdiği ölçüde toplumsallaşmak, hayatın içinde olduğunu hissetmek, kişilerin yalnızlık duygusundan uzaklaşarak umutsuzluğa kapılmasını engeller ve yaşamla

pozitif yönde bir ilişki kurmasına imkân sağlar. “Yalnızlık öylesine acı veren ve ürkütücü bir duygudur ki, insanlar bu duyguyla yüzleşmemek için her türlü çabayı gösterirler” (Geçtan 2020: 108). Yalnızlık, hayatın akışı içerisinde farklı biçimlerde deneyimlenebilen bir duygudur. “(B)ir insanın tek başına yaşaması biçimindeki somut yalnızlık, kendi toplum grubuna yabancılaşma biçiminde yaşanan yalnızlık, çevresi tarafından itilme sonucu yaşanan yalnızlık, bir insanın çevresiyle ilişkilerini en aza indirerek kendi seçimi ile yaşadığı yalnızlık ve insanın kendisini anlaşılmamış ve kimsesiz hissettiği gerçek yalnızlık gibi birbirinden çok farklı yaşantıların tümü ‘yalnızlık’ sözcüğüyle dile getirilir” (Geçtan 2020: 108). Hikâyede yalnızlığın yaşlı adam tarafından hem tek başınalık hâli olarak somut yalnızlık hem de yaşlılık sebebiyle değer görmeme ve toplumun uzağına düşme gibi sebeplerle çevresiyle ilişkilerini en aza indirme biçiminde görünür olan toplumsal yalnızlık olarak deneyimlendiği görülür. Yaşamaya dair tüm umutlarını kaybeden yaşlı adam, kendini yalnız hisseder ve bir an önce ölümün kendisini bulmasını ister. Yılbaşı gecesini komşusu yaşlı kadının evine konuk olarak yalnızlığını paylaşacak biriyle yeni bir yaşam tecrübesine sahip olduğunda ise ertesi gün uyanmak istediğini fark eder. Bu durum, yalnızlık duygusunun yaşlılıkta kişileri ölüm düşüncesine daha çok yaklaştırdığını göstermesi bakımından önem taşır. Hikâyede yaşamı paylaşacak insanların hayatın diğer dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de varlığının hayatı güzelleştirmede ve yaşam arzusu uyandırmada önemli bir etkiye sahip olduğu vurgulanır.

Modernizmle birlikte değişen kültür, hayatın pek çok alanında olduğu gibi yaşlılığa bakışta da değişikliğe sebep olur. Geleneksel olarak önemli bir toplumsal konum olarak görülen yaşlılık, özellikle daha büyük bir kültürel dönüşümün yaşandığı büyük kentlerde önemini kaybetmektedir. Toplumsal ve kültürel değişim, hikâyede yaşlıların yaşamı aracılığıyla temsil edilir. Geleneksel kültürden modern kültüre geçiş, toplumsal yaşamda görünür olarak toplumu oluşturan çeşitli grupların yaşamlarına yansır. Modern yaşam, yaşlıların toplumsal yaşamdaki görünürlüğü ve değerinin azalmasıyla sonuçlanır. Modernizmin geleneksel yaşamın imha edilmesini gerektirdiğini ifade eden Bauman (2014: 161), gelenekten kopamayan bireylerin, kültürel bir hiyerarşi kurmayı amaçlayan modernizm tarafından belirlenen kast sisteminin en alt basamağında yer aldığını söyler. Bu doğrultuda modernleşmenin yaş grubu olarak geçmişle en yakın bağına sahip yaşlıları gözden çıkarılacak ilk grup olarak konumlandığı ifade edilebilir. Hikâyede de modern yaşama ayak uyduramayıp içe kapanıp yalnızlaşan ve görünmez kılınarak yalnız bırakılan yaşlılar odağı alınır. Modern yaşamın yaşlıları toplumsal yaşamın dışında bıraktığı ve onları kendi sınırlı alanlarında yaşattığı ya da yaşamak zorunda bıraktığı söylenebilir. Bu durum kolektif yaşamın birlikteliğe dayalı yaşam biçiminin herkesi kapsayan yönünden uzaklaşılmasının bir sonucudur. Hikâyede yaşlı kadının yılbaşı gecesini, iki yalnız insanın aynı apartmanın farklı katlarında geçirmesi yerine birlikte geçirmeyi teklif etmesi, yaşlı adamın kendisi tarafından yoğun bir biçimde yaşanan yalnızlık duygusunun yaşlılığa özgü bir duygu olduğunu ayırt etmesini sağlar:

Yalnızlık mı? Cevap veremedi. Üzerindeki ağırlık arttı. Sanki yerçekimi kuvvetlenmişti, başını yukarıda tutamaz olmuştu. Yalnızlık. Kendine pek sık bahsetmediği, gecesini ve gündüzünü mustarip kılan, zamanın bir türlü geçmeyişinin müsebbibi, hep bu yalnızlık değil miydi? (...) Suçluyu bilmiyor değildi, bunu çok evvel bulmuş, kabullenmiş ve hatta sevmişti. Ama o, yalnızlığın kendine vergi olduğunu zannediyor, yalnızlığı bu manasıyla anlayabilmeyi, fazladan yaşamış ömrün, bezgin ruhuna verdiği acıklı mükâfat olarak görüyordu (Tunç 2021: 115).

Yaşlı kadının da yalnızlıktan mustarip olması ve yılbaşı akşamı komşusunu yemeğe davet etmesi, yaşlılıkla yalnızlığın iç içe geçtiği bir dönem olarak konumlandırıldığını gösterir. “Yalnızlık duygusunun bilinçte belirmesi huzursuzluk yaratır; gerçekte bütün huzursuzlukların kaynağı budur. Yalnız olmam, her şeyden kopmam, insanca güçlerimi kullanamam demektir. Böyle olunca yalnızlık, çaresizlik, dünyayı -nesnelere insanları- canlı olarak kavrayamamak demektir” (Fromm 2011: 17). Yaşlılıkta

yalnızlık duygusunu taşımak ve bu duyguyla baş etmek oldukça zordur. Yaşlı adam bu duyguyla daha kolay baş ettiğini düşünürken; yaşlı kadının bu duyguyla baş etmekte zorlandığını fark eder. “Kendi yalnız ve huzursuz dünyasında, yaşlılığın marazi ve acıklı kısmını ortaksız yaşıyordu. Oysa bu yaşlı kadın, bir yılbaşı gecesinin getireceği iki kat yalnızlığı taşıyamayacağını düşünüyor, çekeceği yalnızlık acısına onu da ortak etmek istiyordu. Böylece bu acıyı hafifletebilir, belki de bir gecelik bile olsa, giderebilirdi” (Tunç 2021: 117). Modern yaşamda yaşlıların hislerinin merkeze alındığı hikâyede, iki yaşlı insanı bir araya getiren duygu yalnızlıktır. Geçtan (2020: 111), hayatın bazı zamanlarında çok yoğun yalnızlık dönemleri olduğunu, insanın “felç olmuştusuna bir umutsuzluk içinde” bulunduğu bu gibi durumlarda “kaygı ve gerginlik” belirtilerinin bile bulunmadığını çünkü ilgi ve amacın yitirildiğini ifade eder. Bu gibi durumlarda kişinin diğer insanlar tarafından kabul edilmesi oldukça önemlidir. Başkaları tarafından kabul gören insanlar, hayata karşı yeniden bağ geliştirirler. Yalnızlık duygusundan kurtulmanın önemli bir yolu, sosyalleşmektir. Yalnızlık duygusunun hâkim olduğu hayatta yaşlı adam, yaşlı kadının yılbaşı yemeğine davetiyle bir başkasıyla hayatı paylaşmasının neticesinde hayatla yeniden bağ kurduğunu fark eder. Bu bağ onu yalnızlık duygusundan uzaklaştırır. Yaşlı adam, yılbaşı gecesi, ertesi gün uyanmak istediğini ölümü düşünmediğini fark eder. Hikâyede yaşamla ilişki kurulduğu takdirde yaşamın, ölüm düşüncesi karşısında galip geldiği vurgulanır.

2. Değersizlik duygusu

Hayatın tüm dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de kişilerin sosyalleşebilecekleri bir alana sahip olmaları ve değer görmeleri oldukça önemlidir. Türkiye’deki ders kitaplarındaki yaşlılık temsilleri üzerine yapılan bir araştırmanın neticesinde, kitapların “yaşlı bireyleri olumsuz kalıpyargıları güçlendirecek biçimde yorgun, hasta, yardıma muhtaç, teknolojiden uzak figürler olarak resmet(tiği)” ayrıca yaşlıları içinde yaşadıkları çağa ayak uyduramayan, daima geçmişe özleyen, “isimleri”, “meslekleri”, “hobileri” olmayan kişiler olarak anlattığı tespit edilmiştir. Kitaplarda yaşlılara biçilen rolün ise gençlere kültürü aktarmak olarak belirlendiği görülmüştür (Çayır 2018: 93). Yaşlılıkla ilgili tek yönlü ve indirgemeci bir bakışla yapılan tüm bu aktarımlar, yaşlılara karşı gösterilen tutum ve davranışlar üzerinde etkili olur. Söz konusu bakışın toplumsal görünürlük, sosyal yaşama katılma, bağımsız olma ve sosyal yaşamda değer görme gibi hayatın tüm evrelerinde var olması gereken ihtiyaçları ise karşılamadığı görülür. Hikâyede yaşlı adam, Balık Pazar’ında apartman komşusu yaşlı kadının uğradığı haksızlığa tanıklık edince olaya müdahale etme ihtiyacı hisseder: “Güzel ve dolu yaşanmış, zarifçe bugüne kadar gelmiş bir hayatın en mağrur çizgilerini yüzünde taşıyan bu yaşlı kadın; hem öfkeli, hem korkak, hem hakkını aramaya çalışan, hem de ezik bir sesle, manava parasının üstünü eksik verdiğini söylüyordu. Kadının sesindeki eziklik ve korku, yaşlılara münhasır bastırılmış öfke, alttan alta sezilen mağrurluk için burktu” (Tunç 2021: 109). Yaşlı adam, kendisi de aynı duyguları sürekli olarak yaşamakta ancak kendisine yapılan haksızlıklara sessiz kalmaktadır. Bu durumlara maruz kalmamak için kapıcıya bolca para vererek yaşlılığın bu yükünden kurtulmaya çalışır ancak komşusu yaşlı kadının hâline üzülür ve manava hesabı yanlış yaptığını sertçe söyler. Manav hesapta yaptığı hatayı fark ederek yaşlı kadına para üstünü verir. Yaşlı kadın, komşusu tarafından hakkının savunulması karşısında kendini oldukça değerli hisseder: “Komşusu beyefendi, ufak bir meseleyi değil de bir ölüm kalım meselesini halletmişçesine sevindiği, parlayan gözlerinden belli olan yaşlı kadın ‘Yaşlıları aptal zannediyorlar,’ diye mırıldandı yavaşça. Bunu yüksek sesle söyleyecek gücü kendinde bulamıyordu ama, yaşlanmış olmasının hiddeti kelimelerin içinden fırlıyordu adeta” (Tunç 2021: 109-110). Yaşlı kadının hisleri, toplumun yaşlılara bakışı sebebiyle yaşlılıkta yaşanan duygu durumunu da özetler. Yaşlılık ve beyin işleyişi ile ilgili yapılan çalışmalar, yaşlılıkta yeni bilgilerin hafızaya eklenmesi konusunda yavaşlamalar olsa da sağlıklı değerlendirmelerin yapılabildiğini ve bilgece akıl yürütülebildiğini ortaya koyar. Yaşlılık döneminde bilgi işleme hızında yavaşlama olmasına rağmen bağlantılar kurularak günlük

yaşam etkinliklerinin ve üretkenliğin sağlıklı bir biçimde devam ettirilebileceğini ifade eden Salur (2018: 10), "(y)aşlanan kişi sağlıklı olduğu sürece dikkat ve hız konusunda küçük engellerle karşılaşsa dahi adeta beynini daha verimli kullanarak 'gürültünün arasındaki gerçek sinyali' yakalayabilme, yerinde analiz ve planlama yapabilme, sözel becerilerini ustaca kullanabilme becerileriyle olgun bir yaşamın tadını çıkarabilir" der. Pek çok bilişsel becerinin aktif olarak kullanılabilirdiği yaşlılık döneminde toplumsal olarak yaşlılara bu yetilerden mahrummuş gibi davranılması yaşlıların kendini değersiz hissetmesine sebep olur.

Hikâyede yaşlı adamın yapılan haksızlığa karşı çıkması, yaşlı kadının mutsuzluğunu ve hayal kırıklığını giderecek bir dostluk bulmasına da karşılık gelir. "Mutsuzluk zamanlarında her şey hakkında konuşabileceğimiz insanlar tanıyor olmak, bir mutluluktur. Samimi bir sohbet, sanki laf arasında, esas mesele haline gelmeden ruhsal bir anlam kazandırır insana (...) Fikri düzeyi yüksek bir konuşma olması gerekmez, havadan sudan sohbet de anlamlıdır" (Schmid 2018: 76). Yaşlı adam tarafından yaşlılığın yalnızlık, sıkıntılı ve kederli olma hâli olarak deneyimlendiği hikâyede, toplum tarafından değer görmeyiş de önemli bir duygu olarak yaşanır. "Eşikte duran ve bir türlü içeri girmeyen ölümü; kaderine boyun eğmiş bir yüzün bütün hüznüyle bekleyen yaşlı bir adamın; muhtemelen boş saçma ve bıkkınlık veren konuşmalarını dinleyecek sabırda birini bulmak mümkün değildi" (Tunç 2021: 110). İnsanların yaşlı bir adamı dinlemediklerini fark ettiğinde ise onlarla konuşmaktan vazgeçer. Kendisi de yaşlılığın ne demek olduğunu ve toplum tarafından yaşlılara nasıl bakıldığını bildiği için yaşlı kadınla empati kurarak kadının anlattıklarını dinler ve onaylar. Yürüyüp sohbet ederek apartmanın kapısına kadar gelirler. O gün yılbaşdır. Yaşlı kadın, yaşlı adama ne yapacağını sorar ve "hiç", "evde oturacağım" cevabını alır: "Kadının ince, solgun dudakları belli belirsiz buruldu. Kirpiksiz mavi gözlerine, bir çocuğun derin hassasiyeti yerleşmişti sanki. 'Maalesef öyle,' dedi. 'Her zamanki gibi evlerimizde oturacağız. Yaşlıların bir yılbaşı hakkı bile yok.'" (Tunç 2021: 112-113). Yaşlı kadının yılbaşı gecesi ne yapacağını düşünerek hiçbir şey yapamayacağına üzülmeye, o gün yılbaşı olduğunu dahi fark etmeyen, ölümü bekleyen yaşlı adamı şaşırır: "Bu kuru, çelimsiz, adeta canı uçmuş gitmiş de ağırlığı kalmamış gibi duran vücuttan dalga dalga gelen gönül kırgınlığını duymuş ve kalbi uzun zamandır tatmadığı merhamet hissiyle dolar gibi olmuştu" (Tunç 2021: 114). Kadının hayatın içinde olma ve değer görme arzusu duyduğunu anlar ancak yaşlı adama göre yaşlılık çağı hayattan koparak kendi kabuğunda yaşamayı ve ölümü beklemeyi gerektirir. İnsanları mutlu ve değerli hissettirecek tüm eylemlerin gençlikte olduğunu düşünür: "Onu alıp zamanın gerisine, konak bahçelerindeki salıncakların gökyüzüne uçtuğu, yer yer silinmiş eski bir fotoğraf gibi, hayalinde belli belirsiz canlanan bir maziye götüremezdi ya?" (Tunç 2021: 114). Yaşlı kadın ise, yaşlı adamı yılbaşı için akşam yemeğine davet eder. Yaşlı adam bu teklifi kabul ettiğinde yaşlı kadın çok mutlu olur ve kendini değerli hisseder. Akşam yemeği için güzel bir sofraya kurmuş yaşlı kadın, kıyafetine ve saçlarına da özenerek hazırlanır ve yalnızlığını paylaşacak bir insan tarafından davetine icabet edilmesinin mutluluğunu yaşar. Karşısındaki insan tarafından gördüğü değer sayesinde kendisiyle barışan kadın adeta gençleşir: "Kapıyı açan yaşlı kadını neredeyse tanıyamıyordu. Beyaz saçlarını topuz yapmış, boynuna iki sıra inci takmıştı. Dudaklarında da yüzünün midye kabuğuna benzerliğine bir lezzet getiren, sedfli bir renk parlıyordu. Bütün bunlardan başka; halinde, havasında bir canlılık, bir neşe, bu gece iki kişi olacağımı bilmenin huzuru vardı" (Tunç 2021: 120). Kadının mutluluğu sesine de yansır: kadının sesi "şekerli, şingirdaklı, kuvvet vericiydi. Derin bir memnuniyeti ve saadeti açığa vuruyordu" (Tunç 2021: 121). Hikâyede başlangıçta yaşlı kadın tarafından yoğun bir biçimde hissedilen değersizlik duygusu, sonrasında yılbaşı akşamı birlikte yemek yiyip, sohbet edip, dans ederek, hayatı paylaşarak giderilir. Değersizlik duygusu, "(i)nsanı daha fazla şeyler yapmaya ve yaratmaya güdülemediği gibi, bir kısırdöngünün yaşanmasına da neden olur" (Geçtan 2020: 76). Yılbaşı gecesi, iki yaşlı insanın bir araya gelip güzel vakit geçirmesiyle kendilerini yeniden hayatın içinde ve değerli hissettikleri görülür. "(İ)nsan kendine değer verebildiği oranda başkalarına da değer verir;

diğer insanlara gerçek anlamda değer verdiğini hissettikçe kendisini de değerli bulur" (Geçtan 2020: 77). Her türlü üzüntü ve olumsuzluğa rağmen yılbaşı akşamı ettikleri sohbetten keyif alırlar ve gülüp eğlenirler. Karşılıklı olarak birbirlerinin değerli hissetmesine olanak sağlayan bir akşam geçirirler. Yaşlılık döneminde kişilerin kendileriyle dost olmasının oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülür. "Kendiyle dost olmak, benliğe iyi bakmanın, kendiyle geçinmeyi kolaylaştıran, böylece başkaları için daha geçinilir birisi olmayı mümkün kılan bir yoldur. İnsanın kendi kendisiyle dostça ilişki kurması, sükûnetin zeminini oluşturarak, kalıcı olabilecek bir özgüveni temellendirir" (Schmid 2019: 9-10). Yaşlıların kendileriyle dost olması sayesinde, benliklerine öncelikle kendilerinin verdiği değerle biçimlenen bir yaşama kavuşma olanağı mümkün olabilir.

Yaşlılıkla birlikte değişen yaşam koşullarına ayak uydurmakta zorlanan kişiler, daha kırılğan ve değersiz hissederler. Yaşlılık döneminde kişiler toplumsal yaşamın aktif bir üyesi olarak rol aldıkları takdirde ise kendilerini toplumun ihtiyaç duyulan bir ferdi olarak görürler. Örneğin torunlarına bakım veren sevgi dolu büyükanne, büyükbaba rollerinde olduğu gibi. Diğer yönden toplumsal yaşamda aktif rolü bulunmayan yaşlıların değersizlik duygusuna daha hızlı bir biçimde kapıldıkları, toplum tarafından bunak, işe yaramaz ya da artık zihni yeterince iyi işlemeyen biri olarak konumlandırıldıkları görülür. Hikâyedeki yaşlı kadının oğlu, on beş yıl önce Amerika'ya taşınmış, yaşlı kadın oğlundan ve torunlarından uzak bir ömür sürmüştür. "En son evvelki yaz geldiler, karısıyla. Torunları getirmemişler" (Tunç 2021: 125). Yaşlılığın psikososyal açıdan başarılı geçmesi için yaşlı bireylerin öncelikle "aile" ve "yakın çevresi" ile ilişkilerinin yakın olması gerekir (Beğler ve Yavuzer 2012: 3). Hikâyedeki her iki yaşlının da yakın çevresiyle yakın ilişkilerinin olmadığı bu sebeple değersizlik duygusu hissettiği ifade edilebilir.

3.Ölüm

Yaşlılık, hayatın geçiciliğinin en görünür olduğu dönemdir. "Hiçbir şey kalıcı değildir, her şey geçicidir, geçip gidene geri getiremezsiniz. Her şeyin geçip gideceği gerçeğini değiştiremezsiniz" (Schmid 2018: 51). Bu fark ediş, varoluşsal bir yalnızlığın sıklıkla deneyimlendiği ve ölüm düşüncesinin hatırlandığı bir yaşam evresini beraberinde getirir. Toplum dışında hissetme hâli ve hayata karışamıyor olma duygusu ölümün bir an önce gelmesi düşüncesini tetikler. Yaşlılık dönemi, çeşitli açılardan zorluklar barındıran bir dönemdir. "Yatarken sonsuza kadar uyumayı, derin ve huzurlu bir uykudan asla uyanmamayı dilediği halde, yine uyanmıştı" (Tunç 2021: 101) satırlarıyla başlayan hikâyede, yaşlı adamın her doğan günü bir dert olarak karşıladığı ve yattığı her uykunun ölümle sonuçlanmasını arzuladığı görülür. Yaşlı adamın ölümü bekleyişi, "Ne zaman o ilahî ve sonsuz uykuya, huzur veren büyük yalnızlığa erişeceğim, ıstırap hâline gelen bu hayat, beni daha ne kadar peşi sıra sürükleyerek, günden güne, senden seneye doluşturıp duracak? Yorgunum, çok bitkinim" (Tunç 2021: 101) sözleriyle ifade edilir. Yaşlı adam, ölüm üzerine uzun uzun düşünür ve insanların yüzlerce yıldır yaşama tutkuyla bağlanmalarını anlamlandırmaya çalışır:

Ölümsüzlüğü bedava verseler almaya niyeti yoktu. Şu insanoğlu ne kadar akılsız, ne kadar aptal ve ruhsuz olmalıydı ki, asırlar boyu ölümsüzlüğün peşinden koşmuş, yüzlerce insan servetini, hayatını, aklını, her şeyini bu uğurda harcamıştı. Oysa bir zaman geliyor, hayat gelecek zaman içinde manasız ve sıkıcı bir seyahat oluyor, yorulmuş kalpler ve vücutlar birer körebe gibi ölümün peşinden koşuyor, ama haylaz ve kötü bir çocuk olan ölüm, en olmayacak yerlerde saklanıp bir türlü ele geçmiyordu. Ölümün bilinmeyişi ve yaklaştıkça yaşlı kalbine verdiği heyecan, sabırsızlıkla beklediği bir haz haline geliyor, yaşıyor olmanın sevincinin yerini, bu ümitsiz ve kırgın bekleyiş, bir gün o körebeyi sobeleyecek olmanın, mükemmel olduğunu düşündüğü hazı alıyordu (Tunç 2021: 102).

Yaşlı adam, yaşlılık evresini hayattan zevk alınmayan, bir an önce ölüme kavuşulması arzulanan, ölümü bekleyerek geçirilen ve yaşam amacının yitirildiği bir evre olarak konumlandırarak bir an önce ölmeyi arzular. Adler (2012: 40), insanın ruhsal yaşamının bir amaçla belirlendiğini, bir insanın hissedebilmesi, düşünebilmesi, bir şey isteyebilmesi, hatta düş görebilmesi için tüm bunların bir amaçla belirlenmesi, sınırlandırılması ve belirli bir yöne yöneltilmesi gerektiğini vurgular. Hikâyede yaşlı adam, hayattan zevk almadıktan ve dünyaya olan ilgisini yitirdikten sonra yaşamının anlamını kaybettiğini düşünür. Gazete okuması aracılığıyla gündelik yaşamı takip etmeye çalışsa da haberlere odaklanamaz. Gazetede ölüm ilanlarına bakar, tanıdık isimleri gördükçe öldükleri için onları kıskanır: “Tanıdık bir ad, aşına bir soyadı aradı, bulamadı. ‘Acaba en sona ben mi kaldım?’ diye düşündü. ‘Benim yaşıma gelmiş, tanıdığım, elini sıktığım, aynı trende yolculuk ettiğim herkes öldü de, ben en sona mı kaldım?’ Başını ümitsizce iki yana salladı. ‘Hayır..’” (Tunç 2021: 103). Yaşlı adam ölen tanıdıklarını kendisinden önce öldükleri için kıskanacak bir duygu durumuna gelmiştir ancak yaşlı adamın tüm yaşlılarının kendisi gibi ölümü beklemediği, hayattan zevk alan arkadaşlarının hayatlarını keyifle sürdürdükleri görülür. Yaşlı adam, yakın bir zaman önce karşılaştığı bir arkadaşının kendisi gibi ümitsiz olmadığını fark ederek şaşırır: “(B)u arkadaşım hâlâ gülüp söyleyebiliyor, keyifli keyifli sigara tütürebiliyor olmasına hayret etmiş ve her sabah güneş doğduğu için mustarip olmadığı belli olan bu yaşlı adama, hayattan bezmiş bir suratla yakalanmak isteme(mişti)” (Tunç 2021: 103). Burada psikologların ve gerontologların dikkatini yaşlanmanın olumlu yönlerine odaklayarak ileri yaşlarda bazı insanların renkli hayatlar sürerken bazılarında bu durumun görülmemesi ile ilgili yaptıkları araştırmalar neticesinde ortaya çıkan “sağlıklı yaşlanma” kavramından bahsetmek gerekir. Sağlıklı yaşlanma kavramının üç temel özelliği “hastalıktan kaçınma”, “yüksek bilişsel ve fiziksel işlevselliği koruma”, “hayata bağlı kalma”dır (Wise 2018: 61). Sağlıklı yaşlanan kişilerin, hayatla bağlarını muhafaza ettikleri ve yaşamın olabildiğince aktif bir üyesi olarak hayatlarını sürdürdükleri görülür. Bazı yaşlıların hayatla ilişkisinin hâlâ devam ettiğini görmek, hikâyedeki yaşlı adamın zihninde yaşlılık ve ölüm arasında kurduğu ilişkiyi sekteye uğratar. Kendisi için bir ıstırap hâlini alan yaşam, geçmeyen günler ve saatler karşısında yaşlı adamın kendini oyalayacak meşgaleler bulmasını gerektirir. Bir dönem zamanın geçişini hızlandırmak için otobüsle şehirlerarası yolculuklara çıkar ancak bu eyleminin de zamanın geçişini hızlandırmadığını fark ederek kendini daha yalnız ve yorgun bulmasına sebep olduğuna kanaat getirir ayrıca ölümün kendisini yabancı bir şehirde bulmasını da istemez: “Ne zaman geleceğini bilmediği bu hatırlı misafiri alışkın olduğu yerlerde, mümkünse kendi yatağında karşılamak için, kendini hazırlamıştı. Bu yüzden her gece yatağına yatarken içine bir heyecan doluyor, beklediği misafirin artık geleceğini ümit ediyor, sabah olunca oyuncağı elinden alınmış, hevesi kursağında kalmış bir çocuk gibi mahzunlaşıyordu” (Tunç 2021: 104-105). Ölümün doğal yollarla gelmeyişi, yaşlı adamın hayatını kendisinin sonlandırmasını düşünmesine sebep olur ancak bu eylemi de kendisine yakıştırmaz: “Hilesiz hurdasız, hak edilmiş bir ölüm bekliyordu. Dürüst yaşanmış bir hayatı acıklı, yalnız ve hüzün de olsa, dürüst bir ölümle noktalamak istiyordu. Bu yüzden, çok arzu ettiği son yolculuğa kendi elleriyle çıkmıyor, ölümün yavaşça gelip kendini sarmasını, ruhunu kucaklayıp götürmesini sabırla bekliyordu” (Tunç 2021: 106). Hikâyede intihar düşüncesinin sıklıkla yaşlı adamın aklını meşgul ettiği, bu düşüncenin uykusuz bıraktığı gecelerin sabahında kendini sokaklara attığı ve yaşamın canlı bir biçimde aktığı sokaklarda yaşam ve ölüm arasındaki karşıtlığı düşündüğü görülür.

Bu insanların akıllarına ölüm gelmez mi? Alışveriş yapan, bankalara girip çıkan, karşıdan karşıya geçen, köşebaşlarında tezgâh açan, dar sokaklarda dışarıya taşmış meyhanelerde rakı saatinin gelmesini bekleyen, dönerlere et dizen, çakmak dolduran, bahıkların üzerine tencereyle su döken, velhasıl bütün bu nefes alıp veren, yaşayan, koşuşturan, hareket halindeki insanlar, hiç ölümü düşünmezler mi? Onların da ara sıra ölümü akıllarına getirdiklerini, ölümün arkasından içlerinde bir sıkıntı duyduklarını ve bundan korktuklarını biliyor, ama yine de hayata karşı bu kadar rahat, pervasız ve canlı oluşlarına şaşıyordu (Tunç 2021: 107).

Yaşam ve ölüm arasındaki bu karşıtlığı düşünürken yaşlı adam kendini Balık Pazarı'nda bulur. Hayatın en canlı, en dinamik yansıdığı mekânlardan biri olan Balık Pazarı'na yaşlı adamın bilinçsizce yaptığı yürüyüşler, onun benliğindeki yaşayan canlı tarafın görünür olmasına karşılık gelir. "Düzenli yürüyüş nice ümitsizlikten kurtulmayı sağlayan bir etki yaratır, çünkü melankolik düşüncelere dalıp giderken bir yandan da duygusal olarak dünyanın olanca bereketinin tecrübesine varmaya imkân verir" (Schmid 2018: 74). Yaşlı adam, içindeki yaşam arzusunu bilinç düzeyinde bastırmaya çalışsa da, yaptığı yürüyüşler aracılığıyla bilinçaltı onu yaşamın canlı yüzüyle karşı karşıya getirir: "(K)imi insanların bağırdıklarını, kimilerinin usul usul konuştuklarını, birbirlerine seslendiklerini duydu; alışveriş yapıldığını, terazilere naylon torbaların konulduğunu, tartıldığını, müşterilere uzatıldığını, para verilip para alındığını, hayatın bütün canlılığıyla, en canlı, kıvrak, en işlek haliyle yaşandığını gördü" (Tunç 2021: 107). Balık Pazarı, hayata dair seslerin hâkim olduğu, yaşamın tüm yönleriyle görünür olduğu bir mekân olarak ölüm karşısında yaşamı simgeler. Yaşlı adamın özellikle uykusuz ve kâbus dolu gecelerin ardından farkında olmaksızın kendini Balık Pazarı'nda bulması, içindeki yaşamın canlı yönüne tutkun bir benin varlığına işaret eder. Yaşlı adam tarafından "(a)caba kafam bana kocaman plastik leğenlerde yüzen balıkları, yeni koparılmış kadar taze marulları, parlatılmış elmaları, tabiatın en iştah açıcı nimetlerini, bütün bu yiyecek içeceği göstermek ve böylece hâlâ yaşıyorsun mu demek istiyor" (Tunç 2021: 108) sözleriyle ifade edilen ölüm düşüncesi karşısında yaşama karışma arzusunun varlığı, yaşlılık döneminde yaşamın bir parçası olarak hissetmenin de önemini gösterir.

Hikâyede yaşlı kadının dostluğu sayesinde yaşlı adamın yeniden yaşama dahil olduğu görülür. "Yaşamak, kendisi olabilmeyi ve yaşama etkin bir biçimde katılabilmeyi tanımlar. Bu, insanın kendi sorumluluğunu, bir başka deyişle, hayatına anlam katma sorumluluğunu içerir" (Geçtan 2020: 161). Yaşlı adam, yaşlı kadının yılbaşında akşam yemeği davetiyle uzun yıllar sonra ilk defa ölüm fikri karşısında yeniden yaşama dönük bir tutum geliştirmeye başlar: "Kalktı, kendine bir kahve yaptı. Salona girerken kahvesinden bir yudum aldı ve kahvenin tadını beğendiğini fark ederek şaşırıldı. Halbuki, üstüne bir karabulut gibi çöken bu bezginlik; onun yiyecekten, içecekten, eğlenceden zevk almasına imkân vermiyordu" (Tunç 2021: 118). Yaşamla ilişkilenecek, başkalarının gözünde değerli görülme, önemsenme yaşlı adamın yeniden hayatla bağ kurmasını sağlar. "(Ç)içekçiden bir saksı Afrika menekşesi almış, acıktığını hissedip bir muhallebicide tavuklu çorba içmiş, daha kolay yutkunmuş, çorbayı içerken saksıyı masanın üstüne koymuş, çiçeklerin mor renklerinin ne kadar canlı olduğunu düşünmüş ve evine geldikten sonra çiçeği sulamış, pencerenin önüne koyup seyretmiş, bu arada radyoyu açtığını, hatta şarkılara eşlik ettiğini fark etmemişti" (Tunç 2021: 119-120). Yaşlı adam, yaşlı kadının daveti neticesinde ölüm karşısında yeniden hayatla ilişki kurar. Bu noktada yaşlılık döneminde insanların hayatla bağ kurmasının onlara yaşama motivasyonu verdiğini vurgulamak gerekir. Ölüm, biyolojik bir olgu olmakla birlikte, yaşlılık evresinin salt ölümün beklendiği bir evreye indirgenmesi, yaşlıların ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkiler. Bu evrede yaşlıların sosyalleşebilecekleri ve hayatla irtibat kurabilecekleri alanların olması oldukça önemlidir. Nitekim hikâyede de sürekli olarak ölüm fikriyle meşgul olan yaşlı adamın zihninin, yaşamla yeniden ilişkilendiği takdirde bu düşünceden uzaklaştığı, yaşamın yeniden zevk alınan bir akışa kavuştuğu görülür. Aynı durum yaşlı kadın için de geçerlidir. Yaşlı kadın da yaşlı adamın varlığıyla, yalnızlık ve değersizlik duygularını geride bırakır: "İçeri girdiğinde, mühim bir misafir için seferber olmuş, pürtelaş bir mutfağın leziz kokularını, bütün yaşlılığa rağmen nasıl olduğunu anlayamadığı taze havayı, eski bir pikaptan gelen içli, yürek delen müziği duydu ve şaşırıldı" (Tunç 2021: 121). Yaşlı kadın da yaşlı adamın varlığıyla canlanmış ve yeniden hayata dahil olmuştur. Son yıllarda yapılan çalışmalar yaşlılık üzerinde "sosyal ve kültürel değerlerin" etkili olduğunu ortaya koyarak, yaşlanmak ve ölmek arasındaki mücadelede "toplumsal ve kültürel etmenler" in rolünü görünür kılar. "Yaşlılığı günlük yaşam aktivitelerinin ve ilişkilerinin azaltılması olarak algılayan bireylerin, sosyal bütünlüklerinin yanında biyolojik yapılarının da bundan etkilendiği

gözlemlenmektedir” (Beğzer ve Yavuzer 2012: 2). İki yaşlı insanın bir araya gelerek sosyalleştiği akşam yemeği, ölüm düşüncesi karşısında yaşam motivasyonunun yeniden ağır bastığı bir ortamın oluşmasına imkân sağlamıştır. Yaşlı adam, “ ‘Nice yılbaşlarına,’ diye mırıldandı içinden. Bu gördüğünün, son yılbaşı olacağını ümit ediyordu halbuki. (...) Ama şimdi bu fikir ona tesir etmiyordu. Hatta kendini zorladığı halde, senelerdir onu oyalayan bu ölüm fikri, kafasında boş bir levha gibi katı ve soğuktu” (Tunç 2021: 124). Ölüm düşüncesinin zihninden uzaklaştığı yılbaşı akşamı, yaşlı adamın bulunduğu ortamdan aldığı zevkle yaşamla yeniden ilişki kurmasına fırsat verir. Gecenin sonunda iki yaşlı insan, dans etmekten yorgun düşerler. “İçinde tatlı bir boşluk, bir kuş hafifliği yayıldı. (...) Bu, kaybedilmiş bir yaşama hissini, bütün damarlarında yeniden keşfetmenin sarhoşluğuuydu. Karısı öldüğünden beri ilk defa, yarın sabah uyanmak istediğini düşündü” (Tunç 2021: 128). İki yaşlı insanın kendilerini yeniden yaşamın bir parçası hissettikleri, güzel geçen bir gecenin sonunda yaşlı kadın ölür. Hikâyedeki bu ölüm aracılığıyla, yaşlılık evresinin ölümle ne denli yakın olduğuna dikkat çekilir. Yaşlılıkta, neşe, mutluluk ve umudun geçici olduğu, hayatın her daim ölümle iç içe geçmiş bir akışa sahip olduğu vurgulanır. Hikâyede yaşlılık, olumlu duyguların katı biyolojik ve toplumsal gerçeklerle sınırdığı bir dönem olarak karşılık bulur.

Sonuç

Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Ayfer Tunç, hikâye ve romanlarında birey ve toplum arasında yaşanan çeşitli çatışmalara yer verir. Ayfer Tunç'un *Mağara Arkadaşları* adlı kitabında yer alan “Gençlik Sabah Çiyidir” adlı hikâyesinde yaşlılığın incelendiği çalışmada, yaşlılığın biyolojik, toplumsal ve ruhsal yansımaları irdelenmiştir. Yaşamın son evresi olan yaşlılık, pek çok disiplinin ortak çalışmalar yürüttüğü bir alandır. Toplumsal yaşama dair pek çok ayrıntıyı ihtiva eden edebiyatta da yaşlılık meselesine yer verilerek, değişen zaman ve modernleşen dünyada yaşlılığın dönüşümünün kayda geçmesine imkân sağlanır. “Gençlik Sabah Çiyidir” adlı hikâyede modern zamanlarda yaşlılığın nasıl deneyimlendiğiyle ilgili oldukça ayrıntılı bir anlatı evreni kurulmuştur. Hikâyede, yaşlıların toplumsal yaşamdan dışlanmasına ve kendilerinin de bu duyguyu içselleştirerek yaşamın dışında hissetmesine yer verilir. Çalışmada yaşlıların toplum tarafından değer görmemesi, yalnızlığın yaşlılar için tek seçenek olarak sunulması ve yaşlılıkta ölümle kurulan ilişki, hikâyenin ana temaları olarak belirlenmiş ve bu temalar aracılığıyla yaşlılığa çok yönlü bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

Çalışmada iki yaşlı hikâye kişinin yaşlılığın fiziksel, ruhsal ve toplumsal yönlerini yaşama biçimi bir bütün olarak ele alınarak yaşlılığın yalnızlık, değersizlik duygusu ve ölüm düşünceleriyle iç içe geçmiş bir yaşam evresi olarak konumlandırıldığı tespit edilmiştir. Gençlik ve yaşlılık dönemlerinde insanın hayata bakışının temel çatışma unsuru olarak yer aldığı hikâyede, gençlik döneminin canlı, neşeli, umut ve beklenti dolu bir dönem olması karşısında; yaşamın son evresi olan yaşlılığın yalnızlık ve değersizlik duygularının derinden hissedildiği ve ölümün beklendiği, yaşama dair umudun sona erdiği bir dönem olarak yer aldığı görülür. Bu durumun ortaya çıkmasında hikâye kişilerinin bireysel bakış açıları ve ruhsal durumları önemli bir etken olmakla birlikte toplumsal yaşamda yaşlılara bakışın ve verilen değer de etkili olduğu tespit edilmiştir. Yaşlılar için sosyalleşme olanağı sağlandığında ise yalnızlık ve değersizlik duygularından ve ölüm düşüncesinden uzaklaşarak yaşamla yeniden bağ kurulduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Adler, A. (2012). *İnsanı Tanıma Sanatı*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Aydın, A. H. vd. (2018). Tirağı En Yüksek Dört Ulusal Gazetede Yaşlılık ve Sağlık/Hastalık Konulu Yazıların Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 69/3, 181-186.
- Bauman, Z. (2014). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Beğler, T. ve Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim Geriatri*, 25/3, 1-3.
- Çayır, K. (2018). Ders Kitaplarında Yaşlılık Temsili. (A. Duben, Der.) *Yaşlanma ve Yaşlılık*. (s. 79-95). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Duben, A. (2018). Giriş. (A. Duben, Der.) *Yaşlanma ve Yaşlılık*. (s. 1-6). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fromm, E. (2011). *Sevme Sanatı*. (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Payel Yayıncılık.
- Geçtan, E. (2020). *İnsan Olmak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Haz.) İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Günay Erkol, Ç. (2017). Ayfer Tunç'un Modernizmle Derdi: Faillik ve İktidar. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/1, 349-362.
- Hartmann (2011). *Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*. (B. Büyükkal, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- TUİK. (2022). Nüfus ve Demografi. Erişim Adresi (27.12.2022) <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>.
- Salur, G. (2018). Yaşlılık ve Bilişsel Süreçler. (A. Duben, Der.) *Yaşlanma ve Yaşlılık*. (s. 9-28) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Schmid, W. (2019). *Kendiyle Dost Olmak Hayatı Nasıl Kolaylaştırır?* (T. Bora, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schmid, W. (2018). *Mutsuz Olmak Bir Yüreklendirme*. (T. Bora, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şirin, S. (2021). *Yetişin Gençler*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Taşçı, F. ve Bilge, Y. (2021). Psikososyal Kişilik Kuramı ve Otantiklik Çerçevesinden Kimlik Gelişimi. (s. 133-147). *Güncel Psikoloji Araştırmaları II*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Tunç, A. (2021). *Mağara Arkadaşları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Wise, R. (2018). Yaşlanmanın Psikolojisi. (A. Duben, Der.) *Yaşlanma ve Yaşlılık*. (s. 47-66). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.